

ПАМ'ЯТЬ ПРО ЗАБУТУ ВЕЛИКУ ВІЙНУ НА ПРИКАРПАТТІ

У сьогоднішній непростий для Української держави час надзвичайно велике значення має проблема збереження національної самобутності та історичної пам'яті нашого народу. Важливу роль у збереженні минулого, формуванні у молоді моральних цінностей, національно-патріотичної свідомості відіграє історико-культурна спадщина. Візуальний компонент, що включає в себе пам'ятні місця, споруди, монументи, музейні експозиції, могили, цвинтарі, окремі поховання, створює меморіальний простір, який не лише відображає історичне минуле, а й є тим своєрідним «містком», який з'єднує генетичний зв'язок між поколіннями минулими і прийдешніми, щоб не втратити, не знецінити все те, що залишилося нам від предків. Глибока повага до народних традицій, культурної та історичної спадщини є надзвичайно важливою і актуальною в наш час.

Серед історії, яку треба повернути нащадкам, є історія Першої світової війни, під час якої українці змушені були воювати один проти одного в арміях Австро-Угорщини та Російської імперії, а землі Східної Галичини з початком Першої світової війни стали ареною запеклих боїв і репресивних заходів російських окупаційних властей. Видатний український історик і державний діяч М. Грушевський порівнював цей період в історії Східної Галичини і Буковини з «Руїною» другої половини XVII ст.

Напередодні Першої світової війни в Східній Галичині за підтримки російських спецслужб і фінансових вливань достатньо впливовими були проросійські москвофільські організації, які відстоювали спорідненість мешканців західної України з російським народом. Лише репресивна політика російського окупаційного режиму в Східній

Галичині в 1914 — 1917 рр. щодо місцевого населення та військові злочини російської армії показали цивілізаційну і етнічну інакшість росіян.

Через століття у 2014 р. ситуація певним чином повторилася і російські війська уже на Донбасі та в Криму розвіяли міфи «руського мира» і спільності українського та російського народів з свідомості українців Півдня і Сходу України. У зв'язку з цим пам'ять про події Великої війни 1914—1918 рр. у Східній Галичині на сучасному етапі становлення Української державності є надзвичайно актуальною для висвітлення сутності російського імперіалізму та вивчення методів та форм реалізації російської агресивної політики на окупованих територіях.

Відзначмо, що наш край одразу потрапив у горнило війни. Уже під час Галицької битви (18 серпня — 21 вересня 1914 р.) на фронті від річки Вісли до Румунії російським 3-й, 4-й, 5-й та 8-й арміям протистояли 2-га, 3-тя та 4-та австро-угорські армії. Росіяни зайняли м. Львів, вийшли до р. Сяну і карпатських перевалів, оточили фортецю Перемишль.

У відповідь на плани командування російського Південно-Західного фронту пройти через Карпати на територію Угорщини та вивести Австро-Угорщину з війни німці у січні 1915 р. почали наступ проти російської 8-ї армії на Самбір і Стрий з ціллю розблокування Перемишля і наступу на м. Львів. Російський Південно-Західний фронт під натиском противника змушений був на лівому фланзі відвести свої війська до річок Дністер та Прут.

З метою розгрому російського Південно-Західного фронту і повернення втраченої Східної Галичини весною 1915 р. силами Австро-Угорської і Німецької імперій була здійснена контрнаступальна Горлицька операція, в результаті якої німецько-австрійські війська зайняли м. Львів, усю Галичину й відкинули росіян майже до австро-російського кордону.

4 червня 1916 р. 8-ма, 11-та, 7-ма і 9-та армії під командуванням О. Брусилова розпочала найуспішнішу російську бойову операцію Першої світової війни і ознаменувала появу нової форми прориву фронту одночасно на декількох ділянках фронту. За умов переваги на напрямках головних ударів в піхоті у 2—2,5 рази, артилерії у 1,5—1,7 рази російські війська прорвали оборону австрійського війська під командуванням ерцгерцога Фрідріха на 13 ділянках з подальшим

розвитком у бік флангів і в глибину. 7 червня 8-ма армія (командуючий О. Каледін) взяла м. Луцьк, 18 червня 9-та армія (командуючий П. Лечицький) оволоділа м. Чернівцями, а 11 серпня — м. Станіславів.

Останній наступ росіян в Карпатському регіоні (так зв. «наступ Керенського» або «Станіславська битва») розпочався 1 липня 1917 р.,

Наступление Юго-Зап. фронта летом 1916 г.

Схема № 7

Энциклопедич. Словарь Русск. Библиогр. Инст. Гранат.

Схема наступу Південно-Західного фронту Влітку 1916 р.

але в його ході не було досягнуто успіху і російська армія залишила Галичину.

План наступу передбачав нанесення головного удару силами 11-ї та 7-ї армій на Львів, допоміжного удару 8-ї армії — на Калуш. Підтримку наступу Південно-Західного фронту мали забезпечити активні наступальні дії Північного фронту в напрямку м. Ковно (тепер м. Каунас), Західного фронту на м. Вільно (тепер м. Вільнюс) та Румунського фронту на Фокшани — Добруджу.

Наступ розпочався 1 липня 1917 р. силами 11-ї та 7-ї армій, але в його ході не було досягнуто успіху і через два дні він був припинений. 6 липня перейшла в наступ 8-ма армія і після дводенних боїв прорвала оборону, оволоділа містами Галич та Калуш і 13 липня вийшла на рубіж с. Кропивник — р. Лімниця. Однак боєздатних частин для продовження наступу через розклад армії революціонерами не було і втрати в 8-ій армії становили 40 тис. осіб.

19 липня 1917 р. австро-німецькі війська під командуванням А. фон Вінклера перейшли в контрнаступ уздовж залізниці Львів — Тернопіль (т. зв. Тернопільський прорив) і прорвали фронт 11-ї армії, що викликало відхід 7-ї та 8-ї армій. Відступ російської армії перетворився на панічну втечу некерованої солдатської маси, яка супроводжувалася грабунками, насильствами, вбивствами місцевого населення.

Відступ військ Південно-Західного фронту зупинився на рубежі Броди — Збараж — р. Збруч. У результаті невдалого наступу російська армія залишила Галичину і втратила боєздатність.

Таким чином, основний масив військових зіткнень та фронтових дій між австро-угорськими та російськими військами Першої світової війни відбувався саме в передгірській та гірській частині Карпат. Окрім чисельних безіменних поховань загиблих солдатів австрійської, угорської, російської, німецької, турецької армій, про військові події Першої світової війни нагадують численні, часто в незадовільному стані фортифікаційні об'єкти.

На жаль, з розпадом Австро-Угорської і Російської імперій не залишилося зацікавлених державних чинників в збереженні історичної пам'яті про Велику війну. Через часту зміну правлячих режимів в Східній Галичині не було дотримано і міжнародних договорів щодо догляду за військовими похованнями. У зв'язку з цим є необхідність докласти сьогодні зусиль для збереження оборонних конструкцій тих часів, які мають стати ще одною туристичною прикрасою Галичини.

Необхідно також впорядковувати та меморіалізовувати військові поховання, контролювати проведення будівельно-земляних робіт з метою запобігання знищення поховань, проводити паспортизацію поховань, виявлених під час пошукових досліджень, місць боїв, захоронень військової техніки та ін.

Відзначмо, що роботу над меморіалізацією пам'яті про Першу світову війну активісти ГО «Поступовий гурт франківців» розпочали завдяки грантовій підтримці Міжнародного Вишеградського фонду разом з польськими, угорськими та словацькими партнерами у 2018 р. з започаткування укладення мартирологу загиблих військових у Першій світовій війні, формування карти військових меморіалів і солдатських поховань, впорядкування місць пам'яті та увічнення пам'яті про загиблих на території Івано-Франківської області.

Співпраця з львівськими та закарпатськими партнерами у липні–грудні 2019 р. завдяки підтримці Асоціації органів місцевого самоврядування «Євро регіон Карпати – Україна» в рамках Програми підтримки ініціатив місцевих карпатських громад дозволила інтенсифікувати пошукові роботи місць поховань військових в Львівській та Закарпатській областях, розширити карту меморіальних місць похованнями з вказаних областей, доповнити мартиролог загиблими на території двох областей і активізувати роботи з впорядкування військових цвинтарів у всьому Карпатському регіоні.

У 2020 р. у рамках Програми підтримки ініціатив місцевих карпатських громад, яку реалізовувала Асоціація «Євро регіон Карпати – Україна» в межах проєкту «Карпатська мережа регіонального розвитку» спільно з Міністерством розвитку громад і територій України, Львівською, Закарпатською, Івано-Франківською, Чернівецькою обласними державними адміністраціями та фінансувалася за кошти Державного бюджету України, отриманих на фінансування Програми підтримки секторальної політики – «Підтримка регіональної політики України», вдалося впорядкувати військові цвинтарі в с. Незвиська і с. Нижнєві, продовжити вивчення карти військових поховань в Івано-Франківській області, доповнити мартиролог загиблих під час Першої світової війни. Одночасно в с. Незвиську був облаштований збірний військовий цвинтар, чим було вирішено важливу проблему визначення місця для перепоховання останків солдат, які загинули під час Першої та Другої світових війн на території Івано-Франківської області. Крім того, через видання

туристичного путівника та промоції було здійснено кроки для підвищення туристичної привабливості всього Дністровського каньйону.

У 2021 р. праця ГО «Поступовий гурт франківців» у співпраці з Солотвинською селищною радою у рамках Програми підтримки ініціатив місцевих карпатських громад, яку реалізовувала Асоціація «Єврорегіон Карпати — Україна» в межах проєкту «Карпатська мережа регіонального розвитку» спільно з Міністерством розвитку громад і територій України, Львівською, Закарпатською, Івано-Франківською, Чернівецькою обласними державними адміністраціями та яка фінансувалася за кошти Державного бюджету України, отриманих на фінансування Програми підтримки секторальної політики — «Підтримка регіональної політики України», була спрямована на початок відновлення оборонної лінії Першої світової війни поблизу с. Богрівки та формування туристичної привабливості громади. Водночас були продовжені роботи над формуванням карти військових поховань та мартирологу загиблих в Івано-Франківській області під час Першої світової війни.

Відзначмо, що під час подорожей селами Солотвинської територіальної громади помітно, що кожне з них цікаве по-своєму, від кожного віє таємничими старовинними легендами і переказами, прекрасними звичаями і традиціями, багатим фольклором, мужністю волелюбних борців за рідну землю, слава яких сягає своєю історією в сиву глибочінь. Вона неоднозначна, сповнена відваги і героїзму, цікава й водночас суперечлива. Однак, військова історія привела нас саме в Богрівку, бо в цьому селі можна побачити «живих свідків і учасників» далеких подій 1914—1918 рр. — 9 унікальних австро-угорських дотів часів Першої світової війни, які збереглися в лихоліттях війн і потрясінь ХХ століття.

У 1916 р. в результаті так званого Брусилівського прориву російські війська перейшли в наступ і лінія фронту просунулася селами Солотвинського повіту. Через поразки і відступи лінія фронту наблизилася до села Богрівки. В межах села австрійське військо побудувало так звану «лінію оборони» з дев'яти бетонованих дотових укріплень, завдяки яким австрійські солдати стримували наступ російської армії впродовж двох років.

Через вир воєнних лихоліть стежки цього маленького гірського села, як і багато інших у Карпатах, зрошені кров'ю вояків, вдовиними

сльозами, сирітським боєм. Військові об'єкти, бетонні укріплення часів Великої війни є вічною пам'яттю про тих, кого навіки прихистила щедра богрівська земля. На сьогодні не встановлено точної кількості загиблих на території села Богрівки, невідомо всіх імен та даних про вояків, що загинули в околицях села.

Натомість зі сторінок путівника ви дізнаєтеся про австро-угорський цвинтар, історію с. Богрівки в роки Першої світової війни, будівництво і місця розташування дотів у цій місцевості та бої на Солотвинщині. Сподіваємося, що путівник буде корисним для туристів, краєзнавців, дослідників і всіх, кого зацікавить історія рідного краю. А відновлення оборонної лінії з врахуванням того, що на території громади знаходяться інші історичні пам'ятки (місця формування УПА та героїчного опору радянському карально-репресивному апарату), розвивається зелений туризм, веломаршрути і гастрономічний фестивальний рух, а навколо є унікальні гірські краєвиди, дозволить розвинути туристичну інфраструктуру, започаткує формування туристичного кластеру в краї.

*Сергій АДАМОВИЧ,
доктор історичних наук,
професор Прикарпатського
національного університету імені В. Стефаника,
координатор ГО «Поступовий гурт франківців»*